

Nová energie pro Akademii věd ČR

Programové teze

prof. RNDr. **Radomír Pánek**, Ph.D.

Akademie věd ČR a změny ve společnosti

Stav Akademie věd ČR (AV) a dění v ní odráží současný stav společnosti. Ten lze chápat jako určitý bod zlomu. Situace po covidové pandemii, střety názorových proudů a politických preferencí ve společnosti, dezinformační kampaně, energetická krize, hybridní i konvenční války, migrace a proměny bezpečnostní situace v Evropě, stále patrnější projevy klimatické změny, inflace a kolísání životní úrovně – to vše se promítá nejen do odborné práce, ale také do finančních prostředků vynakládaných na vědu. Obzvláště citelná je situace zejména v oblasti mezd, které v AV přestávají být z hlediska trhu práce konkurenceschopné. Dochází k odchodům vědců do zahraničí, nebo dokonce mimo akademickou sféru, v ústavech je patrná rostoucí nespokojenost s výší mezd a v některých pracovních kategoriích se zaměstnanci dokonce potýkají s reálnými existenčními potížemi. Pracoviště AV se navíc musí vyrovnávat s letitými diskusemi o poměru institucionálního a účelového financování, budou zanedlouho řešit důsledky ukončení operačních programů, nesmí zanedbávat investice do údržby a obnovy přístrojového vybavení ani do údržby, rekonstrukcí a výstavby nemovitostí. To vše staví AV do obtížné situace, která si žádá neodkladné řešení.

Můj cíl

**Stabilizace AV
a transparentní
management**

**Vstřícné a bezpečné
pracovní prostředí**

**Finanční zajištění
pracovišť AV**

Budoucnost AV a pracovníků v ní

Nebude jednoduché vyrovnat se s vytčenými úkoly, zklidnit a stabilizovat situaci. Nejdříve je třeba si přiznat, že ne vše se v posledním období podařilo zvládnout. Následná analýza situace a identifikace problémů povede zjevně k potřebě navýšit finanční prostředky, zdokonalit vnitřní kontrolní systém, zachovat rovné podmínky pro pracoviště AV všech velikostí a jejich zaměstnance a zvýšit transparentnost jednotlivých procesů, aby bylo zřejmé, co a proč se v AV děje.

Názorové rozdíly a preference generací se prohlubují. Z tohoto důvodu je nezbytné zohledňovat nejen postoje seniorních pracovníků a početně nejsilnější střední generace, ale také názorové rozpoložení nastupující generace, která je zranitelná v důsledku existenčních nároků, jimž čelí, a zároveň se v řadě ohledů liší od předchozích generací nejen v názorech na uspořádání společnosti samotné, ale také v preferencích týkajících se pracovního prostředí.

Finanční agenda AV patří bezesporu k těm nejpodstatnějším. AV poskytuje veřejné prostředky a provádí jejich kontrolu, což se neobejde bez nutné administrativy. Nelze přitom opomenout, že administrativní zátěž rok od roku citelně narůstá i v jiných segmentech (GDPR, GEP, whistleblowing, NIS2 apod.). Existují ovšem způsoby, jak pracovištěm v administrativě odlehčit: jednat s příslušnými partnery; nepřenášet zátěž na pracoviště více, než je nutné; pomáhat si navzájem ve věcech společných a sdílet zkušenosti.

Jak vidím AV

Demokratická a rovnoprávná

Nezbytné je zajištění demokratických hodnot v rámci AV, ochrana svobody bádání a eliminace populismu. Prostředí v AV je potřeba kultivovat jako rovnoprávné společenství, v němž velká, střední i malá pracoviště mají stejně důležitý hlas. Silou AV je jednota, loajalita všech ke společnému celku.

Oborově pestrá a jedinečná

Různorodost oborů, jež AV tradičně rozvíjí, považuji za její nejsilnější charakterový rys. Oborová šíře je podstatou našeho společenství a mnohé obory, jimž se naše pracoviště věnují, jsou v rámci ČR i v mezinárodním srovnání jedinečné a nezastupitelné.

Silná a vzájemně spolupracující

Máme-li vybudovat silnou AV, nepůjde to prostřednictvím slov a klišé, nýbrž poctivou každodenní prací. A nikdo v takovém úkolu nemůže obstát osamocen. Rád bych proto do společného díla zapojil všechny kolegyně a kolegy, kteří se na něm chtějí podílet.

Stabilní a vědecky výkonná

Budeme společně naplňovat vizi stabilní, vědecky výkonné AV, založené na excellentních týmech, které se opírají o kvalitní skupiny, bez nichž by špičkových výsledků nešlo dosáhnout. K tomu přirozeně patří i pěstování vztahů se zahraničními institucemi.

Role předsedy AV

Za nezbytnou pro plnění předsednické role považuji schopnost efektivně jednat s politickou reprezentací ČR z pozice sebevědomého partnera. K této roli předsedy AV patří předkládání legislativních návrhů a samozřejmě zajištění rozpočtové kapitoly AV; k tomu je vhodné nastolit spolupráci s orgány správců ostatních rozpočtových kapitol (zejména GA ČR, TA ČR) a společně postupovat při vyjednávání, pokud z těchto kapitol pracoviště AV rovněž čerpají. Nezbytné je prezentovat postoje AV ke klíčovým společenským problémům (udržitelnost, bezpečnost apod.). V žádném případě nepodceňuji společenskou a ceremoniální roli předsedy AV, tj. předávání různých odborných ocenění, zahajování důležitých akcí apod., ale nespatřuji v nich těžiště výkonu předsednické funkce.

Osobní kompetence a předpoklady pro výkon funkce předsedy AV

Pro funkci předsedy AV mohu dnes, na prahu padesátého roku života, využít cca 20 let zkušeností z vedoucích pozic v oblasti vědy a výzkumu - od vedení vědeckého oddělení přes členství a funkce v mezinárodních odborných organizacích až po vedení výzkumného pracoviště AV. Dlouhodobě se podílím také na vysokoškolské výuce, a tím i na výchově mladé vědecké generace. Působím rovněž v oborových radách VŠ a ve svém oboru jsem byl jmenován profesorem. Výkon nejvyšších řídicích funkcí v evropské agentuře Fusion for Energy či v evropském vědeckém konsorciu EUROfusion mi přinesl četné zkušenosti v jednání se zahraničními partnery i Evropskou komisí, běžně a plynně komunikuji v angličtině. Stejně tak mám letité zkušenosti z jednání s partnery z českého i zahraničního průmyslu i zástupci ministerstev (MŠMT, MPO a MD). Jako vědec a manažer působící ve vědě považuji za zcela přirozené pracovat v týmu. Na základě výše uvedených zkušeností si dovoluji tvrdit, že jsem schopen efektivní a kolegiální práce v týmu, umím se rychle orientovat ve výzkumném prostředí i v prostředí řídicích orgánů a konstruktivně přispívat k jejich činnosti.

Plně si uvědomuji, že naplnění mého programu pro předsednictví nebude snadné. Jsem však připraven věnovat mu veškerou svou energii. S týmž nasazením jsem ostatně v uplynulém období spravoval a budoval Ústav fyziky plazmatu AV ČR, který má ve vědecké práci široký záběr od čisté fundamentální teorie přes okamžitě použitelné aplikace až po vývoj a konstrukci velmi komplexních výzkumných infrastruktur (tokamaky), na jejichž základě budou zkonstruovány fúzní reaktory produkující čistou energii. Současně sleduji vývoj ostatních přírodních, technických, společenských a humanitních věd a chovám k nim patřičnou úctu. K výkonu mé funkce patřila též opakovaná a náročná jednání s vládou ČR a troufám si říct, že jsem v nich dosáhl prokazatelných úspěchů. Jsem proto přesvědčen, že v lednu 2025 svému ředitelskému nástupci předám silné a dynamicky se rozvíjející výzkumné pracoviště.

**“ Přináším novou energii “
pro Akademii věd ČR.**

Programové teze

1

Podpora špičkové vědy

Výchozí stav:

AV je institucí s velkým vědeckým výkonem a v ČR produkuje největší počet špičkových vědeckých výsledků. Má rovněž obrovský lidský potenciál prakticky ve všech oborech své činnosti. Podpora špičkové vědy je v současnosti realizována především prostřednictvím nástrojů, jako jsou Akademická prémie, prémie Lumina quaeruntur či Prémie Otto Wichterleho. Na národní úrovni se podařilo vyjednat, že v rámci podpory excelence na vybraných vysokých školách a akademických pracovištích bude mít AV vlastní program podpory excelence – tzv. Akademii budoucnosti.

Cíle:

- Podporovat dosahování excelentních výsledků, ale neopomíjet přitom ani poctivé, pracovitě týmy, které jsou základem pro dosahování takových výsledků.
- Zachovat Akademickou prémie, Wichterleho prémie, Luminu quaeruntur i program podpory perspektivních lidských zdrojů (PPLZ) a vhodně je propojit s Akademií budoucnosti.
- Zvyšovat diverzitu a prohlubovat internacionalizaci výzkumného prostředí.
- Maximálně podporovat zapojování do evropských projektů s důrazem na projekty ERC.

2

Financování pracovišť AV

Výchozí stav:

Financování pracovišť AV se v současnosti uskutečňuje prostřednictvím institucionální podpory poskytované AV jako zřizovatelem a účelové podpory poskytované dalšími subjekty (MŠMT, GA ČR, TA ČR, MPO, MK, AZV ČR atd.). Účelová podpora je ze své povahy nepředvídatelná a je prakticky nemožné na ní stavět dlouhodobé výzkumné aktivity. Ve srovnání s ní institucionální podpora vykazuje vyšší stabilitu a předvídatelnost, její nárůst však v posledních letech zaostává za inflací a na financování výzkumných aktivit na mnohých pracovištích AV má minoritní podíl. Malý podíl RVO představuje pro řídicí orgány pracovišť reálné omezení vlivu na vědeckou činnost pracoviště.

Cíle:

- Systematicky usilovat o navyšování rozpočtu na výzkum a rovněž o navyšování institucionální podpory a jejího podílu na financování.
- Koordinovat tento svůj postup s dalšími poskytovateli (zejména GA ČR, TA ČR, MŠMT).
- Vyrovnat mzdy pracovníků na takovou úroveň, aby byly konkurenceschopné na trhu práce a zajistily důstojnou existenci odpovídající významu vědecké práce.
- Podrobit věcné diskusi poskytování institucionální podpory na základě výsledků hodnocení za účelem rozvoje kvalitních pracovišť a týmů.
- Vést tutéž věcnou diskusi o možnosti financování velkých výzkumných infrastruktur prostřednictvím rozpočtové kapitoly AV.
- Připravovat se s předstihem na situaci postupného výpadku finančních prostředků z evropských fondů.

3

Role AV ve společnosti

Výchozí stav:

AV je součástí komplexního systému výzkumu a vývoje, který se vyvíjí a reaguje na nové trendy ve výzkumu, změny ve společnosti i v jejích potřebách. Postavení AV v tomto systému se odvíjí od toho, do jaké míry dokáže důležité systémové změny předvídat a připravovat se na ně a jak dokáže připravovat a prosazovat své vize a řešení. V posledním období probíhala v AV debata o koncepčních záležitostech především v reakci na externí změny a spíše v omezeném okruhu.

Cíle:

- Komunikovat s politickou reprezentací pravidelně a trvale.
- Aktivně připravovat a prosazovat legislativní návrhy týkající se AV, příp. systému výzkumu, vývoje a transferu.
- Posilovat důvěru veřejnosti a politické reprezentace ve vědu. Do veřejných a politických debat musí AV vstupovat s propracovanými návrhy jako názorově stabilní a předvídatelný partner s jedinečnou expertní znalostí.
- Důsledně střežit a dodržovat odbornost a apolitičnost AV.
- Nadále podporovat program Strategie AV21.
- Otevřít diskusi na téma měnícího se světa vědy a nových příležitostí, které tyto změny přináší, včetně debat o vytváření nových (kamenných či virtuálních) výzkumných pracovišť a center.

4

Vnější a vnitřní komunikace

Výchozí stav:

Základ vnější komunikace AV se musí soustředit na čtyři cílové skupiny: politickou reprezentaci, odbornou veřejnost, laickou veřejnost a konečně na studenty (především SŠ a VŠ), zosobňující budoucnost AV. Je důležité přesvědčit politiky o významu kvalitní vědy pro celou společnost a pro udržení pozice naší země mezi rozvinutými státy. AV je jediná instituce u nás, která má vědu jako své hlavní poslání. Je zárukou vysoké odbornosti a významných a nezastupitelných přínosů pro společnost, hospodářství a řízení státu. To vše by mělo být efektivně sdělováno veřejnosti. Vnitřní komunikace je neméně podstatná, a to jak na úrovni vedení, tak v nižších stupních. Základním principem je nejen budování sounáležitosti pracovníků s jednotlivými pracovišti, ale také s AV jako celkem.

Cíle:

- Vysvětlovat, co obnáší vědecká práce, čemu slouží a jak přímo i nepřímo prospívá společnosti. U veřejnosti je třeba rozvíjet povědomí o tom, že věda není něco neuchopitelného a zbytečného. Její výsledky nás provázejí na každém kroku.
- Nepřenechat mediální prostor odborníkům z jiných institucí a medializovat vědecké výsledky ze všech tří vědních oblastí AV.
- Zlepšovat komunikaci mezi jednotlivými pracovišti a vedením AV, ať už pomocí pravidelných setkání ředitelů a předsedů rad pracovišť s vedením AV, zapojováním pracovišť a jejich vedení do přípravy strategických dokumentů v oblasti politiky AV či poradami o dlouhodobých tématech.
- Propojovat pracoviště bez ohledu na jejich umístění v Praze, Brně, Českých Budějovicích nebo dalších regionech.

5

Vnitřní organizace AV

Výchozí stav:

AV je organizační složkou státu. Správní, právní, dotační a odbornou agendu ve vztahu ke státu a zřizovaným pracovištím zabezpečuje Kancelář AV ČR. Vybrané služby související se zajišťováním infrastruktury výzkumu a poskytováním podpůrných činností pro AV a její pracoviště zajišťuje Středisko společných činností AV ČR nebo také Knihovna AV ČR, Masurek ústav a Archiv AV ČR a Ústav pro jazyk český AV ČR.

Cíle:

- Efektivněji využívat infrastrukturního pracoviště SSČ, dosáhnout změny právního rámce pro výkon společných činností v AV; zvýšit potenciál využití SSČ pro pracoviště..
- Pro rozsáhlé projekty nebo složité agendy (např. NIS2) a specializované služby vybudovat systém centrální podpory.
- Navýšit počet funkčních míst v Kanceláři AV, který dnes nedostačuje pro zajištění povinných agend a neposkytuje prostor pro další rozvoj a účinnou podporu pracovišť AV.

6

Lidé v AV, „wellbeing“ a etika vědecké práce

Výchozí stav:

Největším bohatstvím AV je lidský kapitál, proto je důležité investovat do snižování bariér, s nimiž se vědci a vědkyně setkávají při sladování osobního a pracovního života. Nejvýznamnější z bariér je skloubení práce s péčí o děti. Veřejně i na pracovištích se řeší otázky rovných příležitostí, prevence nevhodného a neetického chování, šikany, bossingu a dalších negativních jevů. Předmětem zájmu zaměstnanců jsou ale i praktické a provozní otázky – profesní rozvoj, pracovní podmínky, vybavení a bezpečnost, získávání zkušeností z jiných pracovišť, stáže atd. Z pohledu etiky výzkumu dochází k vývoji především v oblasti publikační činnosti. Vědci jsou často pod externím tlakem směřujícím k intenzivnímu publikování, zároveň se rychle diverzifikuje nabídka publikačních platforem, kde významně roste počet tzv. predátorských či jinak nedůvěryhodných nakladatelství s kolísavou úrovní recenzního řízení.

Cíle:

- Podpora nastupující vědecké generace včetně jejího kariérního a manažerského růstu a rozvíjení manažerských schopností.
- Zavést program pro podporu pracovníků, kteří jsou pečujícími osobami.
- Podporovat dětské skupiny pro snazší návrat z rodičovské dovolené.
- Organizovat vzdělávací semináře na téma rovných příležitostí a genderové problematiky.
- Ustavit pozici ombudsmana či příslušné kontaktní osoby nebo osob.
- Organizovat vzdělávací semináře na téma etiky vědecké práce a etiky publikační činnosti.

7

Spolupráce s vysokými školami a zahraničními institucemi

Výchozí stav:

AV spolupracuje s vysokými školami zejména v oblasti výuky, podílí se na společných doktorských studijních programech a spolupracuje také v oblasti vědy a výzkumu. Řada oborů v doktorském studijním programu by dnes neexistovala bez toho, aby se studenti školili na pracovištích AV. V rámci mezinárodní spolupráce má AV ustavenou celou řadu funkčních nástrojů, zčásti koordinovaných Kanceláří AV.

Cíle:

- Vytvářet pro spolupráci s VŠ prostředí vzájemné pospolitosti, nikoliv rivalry. Komunikovat tak, aby se snáze prosazovaly společné zájmy v oblasti výzkumu a vzdělávání: podpora financování, legislativa, debyrokratizace, institucionální odolnost atd.
- Prohloubit spolupráci s VŠ nejen v doktorských studijních programech, ale také v programech magisterských a bakalářských a vyjednávat o podpoře této spolupráce ze zdrojů mimo rozpočtovou kapitolu AV.
- Posilovat pravidelnou komunikaci s kvalitními vědeckými institucemi v zahraničí a podporovat mobilitu vědců.
- Zvyšovat naši přítomnost v evropských poradních orgánech a mezinárodních organizacích tak, abychom byli schopni lépe spoluurčovat podobu podpory vědy v EU.

8

Hodnocení vědy

Výchozí stav:

Hodnocení výzkumu a jeho výsledků se na pracovištích AV odehrává na několika různých úrovních. Na národní úrovni se hodnocení výzkumných organizací řídí Metodikou 2017+. AV má systém hodnocení svých pracovišť, který je přizpůsoben jejím podmínkám a potřebám. V rámci tohoto systému AV hodnotí v pravidelných cyklech všechna pracoviště. Výsledky získané v rámci tohoto hodnocení poskytují mimo jiné i vstupy do modulů 3, 4 a 5 dle Metodiky 2017+. Řada pracovišť provádí rovněž svá vnitřní hodnocení.

Cíle:

- Usilovat o to, aby metodika hodnocení na národní úrovni odrážela zkušenosti AV. Důležité je lepší propojení hodnocení na národní úrovni a na úrovni poskytovatele i větší zohlednění specifické mise, postavení a potřeb AV a jejích pracovišť.
- Při hodnocení v AV reflektovat aktuální vývoj vědeckého prostředí v souladu s mezinárodní dobrou praxí.
- Pokračovat v trendu zjednodušení a zefektivnění procesu hodnocení (nižší administrativní zatížení) a zvýšení jeho kvality a informační hodnoty, tak jak je nastoluje systém hodnocení nastavovaný nově pro období 2020–2024.
- Hodnocení pracovišť musí poskytnout odborně fundované a nezávislé informace o pracovištích a vědeckých týmech a přispět tím k jejich dalšímu rozvoji a zvyšování kvality jejich vědecké činnosti.

9

Transfer znalostí a technologií

Výchozí stav:

Akademická rada v roce 2021 schválila poziční dokument Strategie transferu znalostí a technologií v prostředí AV ČR. Materiál byl představen též na zasedání Akademického sněmu a v druhé polovině roku 2023 byl spuštěn Program rozvoje aplikací a komercializace (PRAK). Důležitými výstupy programu PRAK by měly být především uzavřené licenční smlouvy či zakládání spin-off firem. Komercializace duševního vlastnictví přináší nejen další finanční prostředky pro vědu a výzkum v jednotlivých ústavech, ale zvyšuje i prestiž a přináší nové příležitosti.

Cíle:

- Podporovat koordinaci transferu (CETAV) tak, aby nebyli vědeckí pracovníci jeho procesem zatěžováni a mohli se věnovat vlastní vědecké práci.
- Usilovat o úpravu legislativního prostředí pro transfer.
- Implementovat nové nástroje podpory transferu (založení právnické osoby pro komerční využití výsledků výzkumu pracovišť AV).
- Podporovat rozvoj uplatňování vědeckých výsledků z oblasti humanitních a sociálních věd.

10

Udržitelná Akademie

Výchozí stav:

Společnost čelí v posledních letech řadě bezprecedentních výzev souvisejících s potřebou zmírnovat negativní projevy jejího fungování (např. klimatická krize, problematika kvality a nedostatku vody, ztráta biodiverzity, degradace půdy, migrace atd.). AV by měla prostřednictvím svých výzkumných aktivit i vnitřních opatření přispívat k řešení těchto výzev, a být tak vzorem a inspirací pro celou společnost.

Cíle:

Po interní diskusi připravit Strategii udržitelnosti Akademie věd ČR vztaženou k Cílům udržitelného rozvoje OSN, které představují celosvětový program rozvoje pro roky 2015–2030. Strategie bude obsahovat následující prioritní oblasti:

- Špičkový výzkum v AV pro řešení globálních a lokálních výzev, v němž významnou roli hraje a bude hrát rovněž Strategie AV21. Řešené programy se zabývají komplexními environmentálními a společenskými problémy, jejichž řešení vyžaduje interdisciplinární výzkum, a to jak základní, tak aplikovaný.
- Posilování odborného potenciálu AV při veřejné diskusi o udržitelnosti a při šíření vědeckých faktů. Vedení AV má prezentovat postoje k environmentálním a společenským problémům.
- Implementace principů environmentální, sociální a ekonomické udržitelnosti v rámci provozu AV a jejich pracovišť a souvisejících aktivit v oblastech rovných příležitostí a „wellbeingu“ zaměstnanců.
- Strategie by se ale měla odrazit i v oblastech, jako je rekonstrukce budov a nová výstavba v AV, nakládání s odpady a cirkulární ekonomika, odpovědné nakupování, informační technologie a digitalizace, mobilita a doprava.

Programové teze

prof. RNDr. **Radomír Pánek**, Ph.D.

cs.wikipedia.org/wiki/Radomír_Pánek

2024